

חג השבועות שנת תשפ"ו

הרב יצחק מאטצען
מח"ס הואיל משה וש"ס

הואיל משה

מלאכת העולם, ע"כ כתיב יום הששי עיי"ש, ופירשו המפ' דה"א יתירה לרבות שעה ראשונה, אחרונה ליום ששי ראשונה לשבת עכ"ד, ולפי"ז לא מוכח מכאן דתנאי התנה הקב"ה עם מעשה בראשית, והקרא אינו רומז על יום קבלת התורה.

ואיתא בנדרים (דף ל"א:), רבי אומר, גדולה מילה שאלמלא מילה לא נתקיימו שמים וארץ, שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי, ופליגא דר' אליעזר, דאמר ר"א. גדולה תורה שאלמלא תורה לא נתקיימו שמים וארץ, שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי עיי"ש.

ובספר כסף נבחר (פרשת כי תצא) כתב, דהא דפליגי בקרא דאם לא בריתי וגו' אם קאי על התורה או על המילה, תליא בקרא ויהי ערב ויהי בקר יום הששי אי קאי על תנאי התנה הקב"ה או על תוס' שבת, דלמ"ד דדרש יום הששי לתנאי, קרא דאם לא בריתי קאי על התורה, שהרי רק בגין התורה נברא העולם דכך הותנה במעשה בראשית, משא"כ למ"ד דיום הששי קאי על תוס' שבת, ולא היה תנאי בבריאת העולם, א"כ קרא דאם לא בריתי קאי על מילה עיי"ש.

והך מילתא אי מילה שלא בזמנה נהוג ביום או ביום ובלילה, כתב בספר שפע קודש (פרשת קרח) דתליא אי קרא אם לא בריתי וגו' קאי על מילה או על תורה, דבמסכת נדרים (שם), הקשה התוס' יו"ט, דהיאך דרש רבי דקרא אם לא בריתי וגו' קאי על מילה, הרי מילה מצוותה אינה אלא ביום, ובקרא כתיב אם לא בריתי יומם ולילה עיי"ש, ובספר חוט המשולש (פרשת לך תי'). די"ל דאיתא כמ"ד דמילה שלא בזמנה נהוגת ביום ובלילה עיי"ש, ולפי"ז י"ל דר"א ס"ל דלא יתכן דקרא קאי על מילה, שהרי בפסוק נאמר יומם ולילה, ומילה אף שלא בזמנו אינו אלא ביום, ונמצא לפי"ז דהנך דרשות בקרא דאם לא בריתי וגו' אי קאי על תורה או על מילה תליא בדין מילה שלא בזמנה אי נהוגת רק ביום או גם בלילה עכ"ד.

ואיתא במסכת יבמות (ע"ב). משוך וגר שנתגייר כשהוא מהול (כגון ערבי וגבועני שנתגיירו וצריך להטות ממנו דם בריית), וקטן שעבר זמנו, ושאר כל הנימולים לאיתויי מי שיש לו שתי ערלות, אינן נימולין אלא ביום, ר' אלעזר בר שמעון אומר, בזמנו אין נימולין אלא ביום, שלא בזמנו נימולין ביום ובלילה, מר סבר דרשינן וביום (וי"ו יתירא דמצוי למיכתב ביום השמיני ימול וכתוב וביום לאיתויי מילה שלא בזמנה), ומר סבר לא דרשינן וביום (ולא גמרינן מנייה קטן שעברה זמנו ונימול אפילו בלילה) עיי"ש, מבואר מזה דאי דרשינן וא"ו אז ס"ל דמילה שלא בזמנה אינה אלא ביום, ומאן דלא דריש וא"ו ס"ל דמילה שלא בזמנה נהוג ביום ובלילה.

כתב המגן אברהם (או"ח סי' תצ"ד) וז"ל, איתא בזוהר, שחסידים הראשונים היו נעורים כל הלילה ועוסקים בתורה, וכבר נהגו רוב הלומדים לעשות כן, ואפשר לתת טעם עפ"י פשוטו, לפי שישראל היו ישנים כל הלילה והוצרך הקב"ה להעיר אותם כדאיתא במדרש, לכן אנו צריכין לתקן זה עכ"ל, ועיין בפרקי דר' אליעזר (פרק מ"א) שכתב וז"ל, וישנו ישראל עד שתי שעות ביום, ששעת יום בעצרת ארכה והלילה קצרה, ויצא משה למחנה ישראל והיה מעורר אותם משנתם, אמר להם עמדו משינתכם, כבר בא החתן ומבקש את הכלה להכניסה לחופה וממתין לה כדי ליתן להם את התורה וכו', ועיין בביאור הרד"ל דאמאי עד ב' שעות הניחין לישן ולא עוררין עד שעה ג' עיי"ש, ולכאורה צ"ב דאמאי היו בני ישראל ישנים במעמד קדוש כזה.

והנבס"ד לבאר בדרך דרוש, דאיתא במסכת שבת (דף פ"ה:), ואמר ר' יהושע בן לוי, בשעה שעלה משה למרום, אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע, מה לילוד אשה בינינו, אמר להן, לקבל תורה בא, אמרו לפניו, חמודה גנוזה שגנוזה לך תשע מאות ושבעים וארבעה דורות קודם שנברא העולם, אתה מבקש ליתנה לבשר ודם, מה אנוש כי תזכרנו וכן אדם כי תפקדנו, ה' אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ אשר תנה הודך על השמים וכו' עיי"ש, והמפ' כתבו (עיין ספר ראש דוד פרשת בשלה, ספר שמע יעקב פרשת במדבר), דטענת המלאכים היתה שהם צריכים לקבל התורה מכח דינא דבר מיצרא עיי"ש.

ובספר שארית יעקב (פרשת במדבר) כתב להשיב על טענת המלאכים, דאיתא במסכת שבת (דף פ"ח:), אמר ר"ל, מאי דכתיב ויהי ערב ויהי בקר יום הששי, ה"א יתירה למ"ל (מאי שנא דכתיב ה"א ביום גמר מעשה בראשית), מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית ואמר, אם מקבלין ישראל את התורה אתם מתקיימין, ואם לאו אחזיר אתכם לתוהו ובוהו (הששי משמע הששי המיוחד במקום אחר, כדאמרינן בחולין (דף צ"א). הירך המיומנת, אף כאן ויהי ערב ויהי בקר של גמר מעשה בראשית תלוי ביום הששי והוא ששה בסיון שנתנה בו תורה) עיי"ש.

ולפי"מ דקיי"ל בחו"מ (ס' קצ"ה סכ"ו) דאם הלוקח רוצה לבנות בה בתים, ובן המיצר רוצה לזורעה, הלוקח זוכה משום ישוב הארץ ואין בה דין בן המיצר, וכיון דתנאי התנה הקב"ה במעשה בראשית אם מקבלים ישראל התורה מוטב ואם לאו יחזרו לתוהו ובוהו, א"כ שפיר קבלו ישראל התורה דישוב הארץ עדיפא מבן המיצר עכ"ד.

אמנם מצינו (בבראשית רבה י"ט-י"ד), ויהי ערב ויהי בקר יום הששי, א"ר יודן, זו שעה יתירה שמוסיפין מחול על הקודש, ובה נגמרה

סוגיא דמתוך

איתא במסכת ביצה (דף י"ב), ב"ש אומרים, אין מוציאין לא את הקטן ולא את הלולב ולא את ספר תורה לרשות הרבים (כל מידי דלאו צורך אכילה), וב"ה מתירין, תני תנא קמיה דר' יצחק בר אבדימי, השוחט עולת נדבה לוקה (דאילו עולת חובת היום רחמנא שריא אבל זו יש להקריבה לאחר יריט ולוקה משום כל מלאכה לא יעשה בהם), אמר ליה, דאמר לך מני ב"ש היא דאמרי לא אמרינן מתוך שהותרה הוצאה לצורך הותרה נמי שלא לצורך, דאי ב"ה הא אמרי מתוך שהותרה הוצאה לצורך הותרה נמי שלא לצורך, הכא נמי מתוך שהותרה שחיטה לצורך הותרה נמי שלא לצורך, והקשו התוס' (ד"ה השוחט), דאמאי לא אמר הא מני ר"ע, דגם ר"ע לי"ל מתוך כדאיתא במסכת פסחים (דף ה:) עכ"ק.

והנבס"ד, דבספר ישועות יעקב או"ח סי' תמ"ה, ובספר ציונים לתורה כלל ל"ט הקשו, דאמאי אמרינן דהשוחט עולת נדבה ביו"ט לוקה, לפי"מ דאיתא במסכת ר"ה (דף ו'), אמר רבא, כיון שעבר עליו רגל אחד עובר בעשה (על הקרבן דכתיב ובאת שמה והבאתם) עיי"ש, א"כ יבוא העשה דובאת שמה וידחה לל"ת דיו"ט, ואף דיו"ט הוה לא תעשה ועשה, מכל מקום קשה לשיטת הריב"א במסכת חולין (דף קמ"א). דהלאו עכ"פ נדחה אע"ג דאמרינן אין עשה דוחה ל"ת ועשה עיי"ש, א"כ כיון דהלאו נדחה מדוע לוקה עכ"ק.

והנבס"ד, דאיתא במסכת שבת (דף כ"ד), אין מדליקין בשמן שריפה ביו"ט, ובגמ', מאי טעמא, לפי שאין שורפין קדשים ביו"ט, מנהגי מילי (דאין שורפין), אמר רבא, אמר קרא הוא לבדו יעשה לכם, הוא ולא מכשירין, לבדו ולא מילה שלא בזמנה דאתיא בק"ו [ו]פרש"י דאי לא מעטיה קרא אתיא בק"ו מצרעת דתדחי כדאיתא במסכת שבת (דף קל"ב): וכו' וממילא שמעינן מינה דמצוה שאין זמנה קבוע ויכול לעשותה למחר אינה דוחה יו"ט וה"ה לשריפת קדשים טמאים עיי"ש], והקשו התוס' (ד"ה ולא מילה) למ"ד דיו"ט הוה ל"ת גרידא דשבתון לאו עשה הוא, א"כ למ"ל להגמרא לומר דאתיא בק"ו, הא בלא"ה נמי הוי ס"ד דמילה שלב"ז דוחה יו"ט שהרי בכה"ת אמרינן עשה דוחה ל"ת עכ"ק.

וכתב הנוב"י בספר דורש לציון (דרוש ט') ד"ה ואומר, עפי"מ דאיתא במסכת פסחים (דף מ"א), קתני צלי דומיא דנא מה נא בלאו אף צלי בלאו, הא לאו הבא מכלל עשה עשה, אמר רב חסדא הא מני ר' יהודה הוא, דתניא שור ושה שרוע וקלוט נדבה תעשה אותו, אותו אתה מתפס לבדק הבית ואי אתה מתפס תמימים לבדק הבית, מכאן אמרו המתפס תמימים לבדק הבית עובר בעשה, אין לי אלא בעשה, בל"ת מנין, ת"ל וידבר ה' אל משה לאמר לימד על כל הפרשה כולה שיהיה בל"ת דברי ר"י, וברש"י ד"ה וידבר ה' בתחילת הפרשה כתיב עכ"ל, ומבואר דס"ל לר"י דכל היכא דכתיב בתחילת הפרשה לאמר הוא בל"ת, ולכך כיון דבפרשת בא בתחילת צווי איסור מלאכת יו"ט כתיב לאמר, א"כ איכא במלאכת יו"ט ב' ל"ת, הא דלאמר, והא דכל מלאכת עבודה

ואיתא במסכת סנהדרין (דף צ.), שאלו רומיים את ר' יהושע בן חנניה, מנין שהקב"ה מחיה מתים ויודע מה שעתיד להיות, א"ל תרומיהו מן המקרא הזה, שנאמר ויאמר ה' אל משה הנך שוכב עם אבותיך וקם העם הזה וזנה (הנה אתה מת שוכב והנה אתה קם שתחיה לעתיד לבוא והאי וקם אהנך קאי) עיי"ש, ובספר אמרי שפר (דאראג פרשת אמור ד"ה שמעתי מדרש) כתב, דאי דרשינן וי"ו דוקם אדלעיל, אז יש לימוד לתחיית המתים, ואם לא דרשינן הוי"ו דקאי אדלעיל ליכא לימוד לתחיית המתים עיי"ש.

ובהגדה של פסח ברית מטה משה (דף קצ"ח) כתב, דיש להוכיח תחיית המתים, דכתיב בפרשת אחרי (פרשה י"ח-ה), ושמרתם את חקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, ופרש"י וחי בהם לעולם הבא שאם תאמר בעולם הזה והלא סופו הוא מת עיי"ש, הרי כמפורש בתורה דהמתים יעמדו לחיי עולם דמהי"ט נאמר וחי בהם דקאי לחיי עולם הבא עיי"ש. ולכאורה מהקרא דכתיב ושמרתם את חקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, מוכח דשכר מצוה איכא בהאי עלמא כמש"כ בהגדה ברית מטה משה (דף קצ"ח) דהקרא קאי כפשוטו דאם ישמור את המצות אז יגיע לו השכר בעוה"ז וחי בהם.

ואיתא (בבראשית רבה ט-ה) עה"פ וירא אלקים את כל אשר עשה והנה טוב מאוד, בתורתו של ר' מאיר מצאו כתוב, והנה טוב מאוד, והנה טוב מות, ור' שמעון בן אלעזר ס"ל דוהנה טוב מאוד קאי אשינה עיי"ש, ולכאורה י"ל דפליגי בזה, דלכאורה צריך ביאור מה טוב מאוד זה המות, וכתב בספר בתי נפש (פרשת בראשית), לפי"מ דאיתא במסכת קידושין (דף ל"ט): דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא עיי"ש, וא"כ משו"ה שפיר והנה טוב מאוד זה המות, כדי לקבל שכר עין לא ראתה.

וכתב, דאחר כתב זאת מצא בספר צפנת פענח חדש ערך צדיקים (אופן ז') על הקרא יקר בעיני ה' המותה לחסידיו, שהמיתה היא טובה להצדיק, משום דכל ימי חייו הוא עמל בתורה ובמצות ושכרו לא משתלם לו מיד, כי שכר מצוה בהאי עלמא ליכא וכו' עכ"ד, ומעתה י"ל דאי ס"ל שכר מצוה בהאי עלמא ליכא אז י"ל והנה טוב מאוד קאי על מיתה, ואי ס"ל שכר מצוה בהאי עלמא איכא, אז י"ל והנה טוב מאוד קאי על שינה.

ולפי"ז י"ל דכדי להוריד התוה"ק למטה לארץ ולהוציא מטענת המלאכים דהתורה שייכת להם, היו ישינים להראות דהקרא דוהנה טוב מאוד קאי על שינה, וס"ל שכר מצוה בהאי עלמא איכא, ומעתה לא ילפינן תחיית התמים מקרא ושמרתם את חקותי, וילפינן לה מקרא הנך שוכב עם אבותיך, ומינה דס"ל דרשינן וי"ו, ומילה שלא בזמנה אינו נוהג אלא ביום, וקרא אם לא בריתי קאי על תורה, ומינה דהקב"ה התנה תנאי עם מעשה בראשית, דאם בני ישראל לא יקבלו את התורה, העולם יחזור לתוהו ובוהו, א"כ ישוב הארץ עדיפא מבן המיצר, ולכן לא שייך התורה להמלאכים ודרו"ק.

לדידיה י"ל דס"ל עשה דוחה אף ב' לאוין כיון דבפריעה איכא ב' מלאכות, ולפי"ז י"ל דזה אי עשה דוחה שני לאוין תליא בפלוגתא דר' עקיבא ור' אליעזר הנ"ל אי דנין ק"ו מהלכה עכ"ד, וכבר קדמו בזה בספר מאה שערים (שער נ"ז) עיי"ש.

ולפי"ז מיושב קושית התוס' דאמאי לא אמר הא מני ר"ע הוא, דר"ע לשיטתו דס"ל דנין ק"ו מהלכה, ס"ל דעשה דוחה שני לאוין, ומעתה בשוחט עולת נדבה ביו"ט אינו לוקה, דאמרינן עשה דוחה ל"ת ודו"ק.

ב) עוי"ל בישוב קושית התוס' הנ"ל דאמאי לא אמר הא מני ר' עקיבא הוא, עפי"ק המפ' הנ"ל, דאמאי אמרינן דהשוחט עולת נדבה ביו"ט לוקה, נימא דיבוא העשה דובאת שמה וידחה לל"ת דיו"ט, ואף דיו"ט הוה לא תעשה ועשה, מכל מקום קשה לשיטת הריב"א במסכת חולין (דף קמ"א.) דהלאו עכ"פ נדחה אע"ג דאמרינן אין עשה דוחה ל"ת ועשה עיי"ש, א"כ כיון דהלאו נדחה מדוע לוקה עכ"ק.

והנבס"ד, דבשול"ת מהר"ם שיק (תאוצ"ח סי' רפ"ה) כתב די"ל דנשים אינם מחוייבות בעשה דוהבאתם שמה עיי"ש, וכ"כ בחיבורו על תרי"ג מצות (מצוה תל"ט), ובספר מנחת חינוך (מצוה תל"ח) כתב, דבזה פליגי הרמב"ם והראב"ד, ובשול"ת נפש חיה (דיני עדול"ת סי' י"א) כתב, דאשה פטורה עיי"ש, ולפי"ז הוה עשה שאינו שוה בכל, דאינו דוחה ל"ת השוה בכל.

וזה תלוי במחלוקת הראשונים אי אמרינן עשה דוחה ל"ת בעשה שאינו שוה בכל, דהרמב"ן במסכת כתובות (דף מ.) גבי אונס דדרשו חז"ל ולו תהיה לאשה אשה הראויה לו, ופרקי' הגמ' וניתי עשה ולידחי לל"ת, ומשני היכא אמרינן עשה דוחה ל"ת כגון מילה בצרעת דלא אפשר לקיומיה לעשה, אבל הכא אי אמרה לא בעינא מי איתיה לעשה כלל, ועיי"ש ברש"י ותוס'.

והרמב"ן כתב ע"ז וז"ל, מי איתיה לעשה כלל, ולא אשכחן עשה דקיל שברשות האדם לבטלו מעיקרו שיהא דוחה ל"ת, דלא גלי לן רחמנא בכי האי עשה, ודמי לעשה שאינו שוה בכל דלא דחי עכ"ל, וכ"ה דעת הר"ן במסכת סנהדרין (דף י"ח.) לענין יבום עיי"ש.

ואמנם בתוס' במסכת יבמות (דף א.) ד"ה טעמא משמע דגם עשה שאין שוה בכל דוחה ל"ת, ממה שהקשו לפי"מ דבעינן למילף דעשה דוחה ל"ת שיש בו כרת, א"כ קרא דכלאים בציצית למה לי, הרי אפילו ל"ת שיש בו כרת נדחה, ותיירצו דאיצטריך קרא משום דסד"א דלא לידחי עשה דציצית ללאו דכלאים, כיון דהו"ל עשה שאין שוה בכל דנשים פטורות בציצית עיי"ש, ומשמע דלפי האמת דילפינן עשה דוחה ל"ת מכלאים בציצית ילפינן מינה אפילו לעשה שאין שוה בכל, ועיי"ש (דף ה.) בתוס' ד"ה ואכת'.

לא תעשו, ונודע שיטת ספר הכריתות (סי' קס"ד) דעשה אינו דוחה ב' לאוין, ולכן א"ש דאפילו אי אמרינן דשבתון ל"ה עשה, מ"מ אי לאו ק"ו הו"א דאין עשה דמילה דוחה ב' ל"ת דיו"ט עכ"ד, ומעתה מיושב קושית המפ' דנימא עשה דוחה ל"ת, כיון דביו"ט איכא שני לאוין ואין עשה דוחה שני לאוין.

ובמסכת יבמות (דף ה.) רוצה הגמ' למילף עשה דוחה ל"ת שיש בו כרת ממילה ופסח שדוחה שבת, וקאמר מה למילה שכן נכרתו עליה י"ג בריתות עיי"ש, והקשה בשול"ת חת"ס חיוור"ד (סי' רמ"ט), דאמאי לא ילפינן מפריעה דדחי שבת, ובזה לא שייך כרת ולא י"ג בריתות, דהא לא נאמרה כרת וי"ג בריתות אלא בפרשתו של אברהם אבינו ע"ה, ולא נאמרה פריעה לאברהם אבינו ע"ה עכ"ק.

ותירץ לשיטת הסוברים דאין עושין יוכיח מהלכה כמו דאין דנין ק"ו מהלכה, והא דפריעה דוחה שבת הוא מהלכה, וא"כ ליכא למילף מפריעה דעשה דוחה ל"ת שיש בו כרת דאין דנין מהלכה עיי"ש.

ואיתא במסכת נזיר (דף נ"ז.), אמר ר' עקיבא, דנתי לפני ר' אליעזר מה אם עצם כשעורה שאינו מטמא אדם באוהל, הנזיר מגלח על מגעו ועל משאו, רביעית דם שהוא מטמא אדם באוהל אינו דין שיהא הנזיר מגלח על מגעה ועל משאה, אמר לי מה זה עקיבא, אין דנין כאן מק"ו (שאין דנין ק"ו מהלכה), וכשבאתי והרציתי הדברים לפני ר' יהושע אמר לי יפה אמרת אלא כן אמרו הלכה עכ"ל המשנה.

ובביאור הגר"א על משניות פ"ג ידידים (משנה ב') ובפ"ח דטהרות (משנה ד') כתב, דר' עקיבא ור' אליעזר ור' יהושע פליגי אי דנין ק"ו מהלכה או אין דנין, דר' אליעזר ס"ל אין דנין ק"ו מהלכה, ור' עקיבא ור' יהושע ס"ל דדנין ק"ו מהלכה, ועיין בשיטה מקובצת מסכת ב"ק (דף י"ח) דר' עקיבא לא הודה לר' אליעזר עיי"ש, וכ"כ בספר שול"ת ר' חיים כהן (סי' ט"ו) דר' עקיבא ס"ל דנין ק"ו מהלכה ולא הודה לר' אליעזר, וע"ע בספר באר יעקב יור"ד (סי' ק"ט), ובספר שול"ת בית יצחק יור"ד ח"א (סי' נ"ב אות ה').

ולפי"ז לר' עקיבא דס"ל דנין ק"ו מהלכה שפיר איכא למילף עשה דוחה ל"ת שיש בו כרת מפריעה דדחי שבת, ותליא דין זה אי אמרינן עשה דוחה ל"ת שיש בו כרת בפלוגתא ר' עקיבא ור' אליעזר הנ"ל אי דנין ק"ו מהלכה.

ולפי"ז כתב בספר שערי ציון (שער מ"ב) דזה אי אמרינן עשה דוחה ל"ת בב' לאוין או לא, תליא בפלוגתא הנ"ל אי דנין ק"ו מהלכה או אין דנין, דבספר מגן אבות כתב דבמילה איכא ב' מלאכות, דאית ביה ג"כ משום מכה בפטיש עיי"ש, ומובא במנ"ח מוסף השבת (אות כ"ז), ולפי"ז י"ל דגם בפריעה אית ביה משום מכה בפטיש דמל ולא פרע כאלו לא מל וא"כ איכא בפריעה ב' מלאכות, ולפי"ז לר' עקיבא דס"ל דנין ק"ו מהלכה ומוכח עשה דוחה ל"ת מפריעה דדחי שבת,

וידחה לל"ת דיו"ט, ואף דיו"ט הוה לא תעשה ועשה, מכל מקום קשה לשיטת הריב"א במסכת חולין (דף קמ"א.) דהלאו עכ"פ נדחה אע"ג דאמרינן אין עשה דוחה לל"ת ועשה עיי"ש, א"כ כיון דהלאו נדחה מדוע לוקה עכ"ק.

והנבס"ד, דבשו"ת משיב דברים חיו"ר (סי' קמ"ה) כתב בטעמא דהריב"א, דכיון דמלקות בעינן שיהא דומיא דלאו דחסימה כמבואר במסכת מכות (דף י"ג.), וכי היכא דלאו דחסימה לא הוי רק לא תעשה, ה"ה בכל לאו דאיכא מלקות בעינן שיהא רק לל"ת לחודא, ולכן היכא דאיכא לל"ת ועשה אמרינן דנדחית לענין מלקות עיי"ש.

אך כ"ז א"ש אי ס"ל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו, והטעם הוא משום דאינו דומה ללאו דחסימה כדאיתא במסכת מכות (שם), משא"כ למ"ד לאו שאין בו מעשה לוקין עליו, ע"כ דס"ל דלא בעינן דומיא דלאו דחסימה, ולפי"ז ליכא למימר כסברת הריב"א.

ואיתא במסכת תמורה (דף ג.), אמר רב אידי בר אבין אמר רב עמרם א"ר יצחק אמר ריו"ח משום ריו"ה ג, כל לל"ת שבתורה עשה בו מעשה לוקה, לא עשה בו מעשה פטור, חוץ מנשבע ומימר ומקלל חבירו בשם אעפ"י שלא עשה מעשה חייב עיי"ש.

ובספר מהר"ם שי"ק ז"ל על תרי"ג מצות (בסו"ס כלל ה') כתב, דהטעם דעל לאו שאין בו מעשה אין לוקין, ולא ילפינן מנשבע ומקלל חבירו בשם, דלוקין על לאו שאין בו מעשה, משום דהוה שני כתובים הבאין כאחד ואין מלמדין עיי"ש, ונמצא לפי"ז דלמ"ד שני כתובים הבכ"א מלמדין לוקין על לאו שאין בו מעשה.

ואיתא במסכת מכות (דף ד.), לא תותירו ממנו עד בקר והנותר ממנו עד בקר באש תשרופו, בא הכתוב ליתן עשה אחר לל"ת, לומר שאין לוקין עליו (שהעשה האמור אחרי תקנתו וכפרתו על עבירת הלאו) דברי ר' יהודה, ר' עקיבא אומר לא מן השם הוא זה (אין טעם זה עיקר דלאו שניתק לעשה לוקין עליו), אלא (מפני מה המותר אינו לוקה) משום דהו"ל לאו שאין בו מעשה, וכל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו עיי"ש.

ולפי"ז מיושב קושית התוס' אמאי לא אמר הא מני ר"ע הוא, דלכאורה קשה אמאי אמרינן דשוחט עולת נדבה ביו"ט לוקה, נימא עשה דוחה לל"ת, וע"כ כיון דהוא עשה שאינו שוה בכל לא אמרינן עשה דוחה לל"ת, אך ר"ע לשיטתו דס"ל קריאת שמע דרבנן, ולפי"ז ס"ל דנשים פטורות מציצית, ומעתה ילפינן מכלאים בציצית דאף בעשה שאינו שוה בכל אמרינן עשה דוחה לל"ת, ולכן לא אמר הא מני ר"ע הוא ודו"ק.

ובספר מלא הרועים ערך עשה דוחה לל"ת (אות כ"ז) כתב, דזה אי בעשה שאינו שוה בכל אמרינן עשה דוחה לל"ת או לא תליא בהא, דאי ס"ל דנשים פטורות מציצית, שפיר י"ל דגם בעשה שאינו שוה בכל אמרינן עשה דוחה לל"ת, משא"כ אי ס"ל דנשים חייבות בציצית אז י"ל דרק בעשה השוה בכל אמרינן עשה דוחה לל"ת, ובעשה שאינו שוה בכל לל"ת עשה דוחה לל"ת עיי"ש.

ואיתא במסכת מנחות (דף מ"ג.), תנו רבנן, הכל חייבין בציצית כהנים לויים וישראלים גרים נשים ועבדים, ר"ש פוטר בנשים מפני שמצות עשה שהזמן גרמא הוא (דלילה לר"ש לאו זמן ציצית והוי יום זמנה), וכל מצות עשה שהז"ג נשים פטורות, מאי טעמא דר"ש, דתניא וראיתם אותו פרט לכסות לילה וכו', ורבנן וראיתם אותו מאי עבדי ליה, מיבעי להו לכדתניא, וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' וגו', ראה מצוה זו וזכור מצוה אחרת התלויה בו, ואיזו זו, זו קריאת שמע, דתנן מאימתי קורין את שמע בשחרית משיכיר בין תכלת ללבן עיי"ש.

ובפר מלא הרועים ערך קריאת שמע (אות י"ג) כתב, דמבואר מזה דאי ס"ל דנשים חייבות בציצית אז אמרינן דקריאת שמע דאורייתא, משא"כ אי ס"ל דנשים פטורות מציצית אז י"ל דקריאת שמע דרבנן עיי"ש.

ועיין בשו"ת משיבת מרדכי בפתיחה (דף ד: מדפ"ס) שכתב, ואע"ג דהתוס' במנחות (שם) ד"ה ואיזו כתבו, דהא דדרשינן ראה מצוה זו וזכור מצוה אחרת ואיזו זו קריאת שמע אסמכתא בעלמא הוא, דקריאת שמע דרבנן, הא התוס' במסכת סוטה (דף ל"ב:) ד"ה ורבי, לא כן כתבו, דכתבו שם ודוחק לומר דכל היכא דמשמע מינייהו דמה"ת הוי אסמכתא בעלמא דאין שיטת הגמ' לדייק כ"כ על אסמכתא וכו' עיי"ש.

ובספר חידושי רבינו אברהם חריף על סדר זרעים (דף ט.) כתב להוכיח דרבי עקיבא סבירא ליה דקריאת שמע הוא דרבנן עיי"ש.

ומעתה מיושב קושית התוס' דאמאי לא אמר הא מני ר"ע הוא, דלכאורה קשה אמאי אמרינן דשוחט עולת נדבה ביו"ט לוקה, נימא עשה דוחה לל"ת, וע"כ כיון דהוא עשה שאינו שוה בכל לא אמרינן עשה דוחה לל"ת, אך ר"ע לשיטתו דס"ל קריאת שמע דרבנן, ולפי"ז ס"ל דנשים פטורות מציצית, ומעתה ילפינן מכלאים בציצית דאף בעשה שאינו שוה בכל אמרינן עשה דוחה לל"ת, ולכן לא אמר הא מני ר"ע הוא ודו"ק.

ג) עוי"ל בישוב קושית התוס' הנ"ל דאמאי לא אמר הא מני ר' עקיבא הוא, עפ"ק המפ' הנ"ל, דאמאי אמרינן דהשוחט עולת נדבה ביו"ט לוקה, נימא דיבוא העשה דובאת שמה

האדומי לשאול עד שאתה משאיל על דוד אם הוא הגון למלכות אם לאו שאל עליו אם ראוי לבוא בקהל מ"ט דקאטי מרות המואביה וכו' עיי"ש, וה"נ ביוסף שבא מביאת איסור אינו ראוי להיות מלך, וזה היה טענת השבטים על יוסף על מה שאמר על עצמו שיהיה מלך, דאין מן הראוי שיהיה מלך.

ונודע קו' המפרשים דהיאך לקח יעקב שתי אחיות, כיון דהאבות שמרו כל התורה עד שלא ניתנה, ובספר כסף נבחר (פרשת וישב) כתב ליישב, עפ"מ ש"כ הרמב"ן בפרשת אחרי (פרשה י"ח-י"ח) עה"פ ואשה אל אחותה לא תקח לצרור וגו' וז"ל, ובכאן יפרש הכתוב טעם האיסור, יאמר שאינו ראוי שתקח אשה אל אחותה לצרור אותן זו לזו, כי הן ראויות שתהיינה אוהבות זו את זו לא שתהיינה צרות עכ"ל, ולפי"ז י"ל דהיכא דליכא לצרור שאינה צרה לחברתה שרי, וא"כ אצל רחל ולאה לא היה שום חשש שיהיו צרות זו לזו, שהרי רחל עצמה מסרה הסימנים ללאה כדאיתא במסכת מגילה (דף י"ג), ובודאי שלא היתה שנאה ביניהם, וליכא לצרור לגבייהו, ובכה"ג שרי גם ב' אחיות עיי"ש.

וכתב בספר יושב אהלים (פרשת מקץ ופרשת משפטים), דזהו רק למאן דס"ל דרשינן טעמא דקרא, אז יש לומר דהטעם דאסרה תורה שתי אחיות הוא משום שלא יהיו צרות זו לזו, והיכא דלא שייך הטעם לא שייך האיסור, משא"כ למאן דס"ל דלא דרשינן טעמא דקרא, אין לחלק וגם היכא שיי"ל דאוהבות זו את זו, ג"כ יש איסור דב' אחיות עיי"ש.

ואיתא במדרש שוחר טוב (מזמור ח'), כשבא הקב"ה ליתן תורה לישראל, התחילו המלאכים מדיינין ואומרים לפניו מה אנוש כי תזכרנו, ואמרו לפניו אישורך שתתן תורה בשמים וכו', וכשעלה משה לקבל פעם שניה את הלוחות, אמרו מלאכי השרת, והלא אתמול עברו עליה שכתבת בה לא יהיה לך אלהים אחרים, אמר להם הקב"ה בכל שעה קטיגטין ביני ובין ישראל, והלא אתם כשירדתם אצל אברהם אכלתם בשר בחלב, שנאמר ויקח חמאה וחלב וכן הבקר, ותינוק שלהם כשהוא בא מבית רבו ואמו נותנת לו פת ובשר וגבינה, והוא אומר לה היום למדני רבי לא תבשל גדי בחלב אמו עיי"ש, הרי דהמלאכים נדחו מקבלת התורה מפני שאכלו בשר בחלב אצל אברהם אבינו ע"ה.

ולכאורה יש להעיר, דאיתא במסכת בבא מציעא (דף פ"ו:), אמר ר' תנחום בר חנילאי, לעולם אל ישנה אדם מן המנהג, שהרי משה עלה למרום ולא אכל לחם, מלאכי השרת ירדו למטה ואכלו לחם, ואכלו סלקא דעתך, אלא אימא נראו כמי שאכלו ושתו עיי"ש, ולפי"ז דלא אכלו בשר בחלב למה נדחו מקבלת התורה. וכתב בספר אשד הנחלים (ערכי נחל דף ק"א), דאעפ"י שלא אכלו ממש מ"מ כיון שנראין כאוכלין היה בכך פגם משום מראית העין, כמבואר ביור"ד (סי' פ"ו ס"ג) דאסור לאכול חלב שקדים עם בשר משום מראית העין אע"כ מניח אצל החלב שקדים, ולכן כיון שנראו כאוכלין נדחו מקבלת התורה עיי"ש.

ומשה עלה אל האלקים ויקרא אליו ה' מן ההר לאמר כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל: ואיתא במדרש (מבוא בספר זכרון מנחם אות ע"ה), בשעת קבלת התורה אמרו מלאכי השרת תן לנו התורה, אמר להם משה מאי כתב בה אשר הוצאתיך מארץ מצרים, כלום למצרים ירדתם, והלא אכלתם בשר בחלב אצל אברהם אבינו ע"כ, והוא תמוה, דלמה הוצרך משה לומר להם הלא אכלתם בשר בחלב, כיון שלא השתעבדו במצרים, הלא די בזה.

והנבס"ד, דלכאורה יש להעיר, דהנה המפ' הקשו דהיאך יצאו ישראל ממצרים קודם הזמן, דהגזירה היתה ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה, והם לא היו במצרים כ"א רד"ו שנים, ובספר ילקוט ראובני השלם פרשת בא (אות ק"ד) הביא מספר ציוני (פרשת לך לך) עה"פ והכנעני אז בארץ וז"ל, בברית בין הבתרים כשנגזר גלות על אבותינו, ירדו מלאכי השרת למצרים, ושהו שם עד שבאו ישראל לשם ויצאו משם, כל אותו זמן היו המלאכים שם, וכשנגאלו ישראל יצאו המלאכים אתם, ולכן התחיל חשבון הגאולה מברית בין הבתרים שהרי המלאכים נשתעבדו מאותה שעה, והיינו דכתיב יצאו כל צבאות ה' אלו המלאכים עכ"ל, וכיון דהמלאכים היו במצרים שוב נופל טענת משה כלום למצרים ירדתם, דהא לפי"ז היו במצרים, והדרא טענת המלאכים דהתורה שייכת להם.

אך איתא במד"ר פרשת בא (פרשה ט"ו-א), אמרו ישראל לפני הקב"ה רבון העולמים, ארבע מאות שנה אמרת לנו להשתעבד ועדיין לא שלמו, אמר להם כבר שלמו שנאמר (שה"ש ב"א) הנה הסתיו עבר, ופי' ביפה תואר (שם) דקושי השעבוד הדומה לסתיו השלים הגלות עיי"ש, ולפי"ז י"ל דהמלאכים לא היו במצרים.

אך איתא במסכת שבת (דף י:), אמר רבא בר מחסיה אמר רב חמא בר גוריא אמר רב, לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים, שבשביל משקל שני סלעים מילת שנתן יעקב ליוסף יותר משאר בניו, נתקנאו בו אחיו ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים עיי"ש, וכתבו התוס' (ד"ה ה"ג), ואע"ג דבלא"ה נגזר דכתיב ועבדום וענו אותם, שמא לא היה נגזר עליהם עינוי כ"כ אלא ע"י זה עכ"ד, הרי דקושי השעבוד הוא בשביל חטא דמכירת יוסף, וא"כ לא היה יכול להשלים הזמן דד' מאות שנה, וכתבו המפ' דתליא בהא, דאי נימא דמכירת יוסף נחשב לחטא אז קושי השעבוד בא לכפר על חטא דמכירת יוסף ולא השלים הזמן, משא"כ אי נימא דמכירת יוסף לא הוי חטא אז שפיר י"ל דקושי השעבוד השלים הזמן.

ובספר בנין דוד (פרשת וישב אות נ"ג) כתב, דהשבטים חלקו על יוסף על אמרו כי הוא אשר ימלוך עליהם, וסברו דזה לא יתכן כיון שיוסף בא מביאה פסולה, שהרי יעקב נשא את רחל באיסור שתי אחיות, ואינו הגון למלכות, דכתיב מקרב אחיך תשים עליך מלך, ודרשינן במסכת ב"ק (דף פ"ח.) ממובחר שבאחין [וכן איתא במסכת יבמות (דף ע"ו:), דאמר דואג

משעיר למו הופיע מהר פארן, שחזר הקב"ה אצל שאר האומות תחילה ולא רצו לקבל התורה עיי"ש, וא"כ מאי השבח הלוה אשר בחר בנו, וי"ל דהשבח הוא על מה שכפה עלינו את ההר כגיגית לקבל את התורה, אבל על האומות לא הכריחם כלל, ועיין בגמ' (שם) שבאמת יטענו האומות העולם ויאמרו כלום כפית עלינו ההר כגיגית עיי"ש.

אך יש להבין מפני מה באמת לא הכריח גם את האומות העולם לקבל התורה, וי"ל, עפי"מ דאיתא במדרש רבה פרשת תרומה (פרשה ל"א-א) עה"פ ויקחו לי תרומה, משל למלך שהיה לו בת יחידה, בא אחד מן המלכים ונטלה, ביקש לילך לו לארצו וליטול את אשתו, א"ל המלך, בתי שנתתי לך יחידית היא, לפרוש ממנה איני יכול, לומר לך אל תטלוה איני יכול לפי שהיא אשתך, אלא זו טובה עשה לי, שכל מקום שאתה הולך, קיטון אחד עשה לי שאדור אצלכם, שאיני יכול להניח את בתי, כך אמר הקב"ה לישראל, נתתי לכם את התורה, לפרוש ממנה איני יכול, לומר לכם אל תטלוה איני יכול, אלא בכל מקום שאתם הולכים בית אחד עשו לי שאדור בתוכו שנאמר ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם עיי"ש.

ואיתא במסכת קידושין (דף ע"ב), אין הקב"ה שורה אלא על משפחות המיוחסות בישראל עיי"ש, ולפי"ז קשה היאך רצה הקב"ה ליתן את התורה לאומות העולם, הלא לא יוכל לשכון שכינתו בתוכם שאינן ממשפחות המיוחסות כדאיתא במדרש ילקוט פרשת במדבר (רמז תרפ"ד), אבל ע"ז י"ל דאם היו האומות מקבלים את התורה ממילא היו מגיירים את עצמן, וגר שנתגייר כקטן שנולד דמי, וא"כ שפיר היו מיוחסים מהיום והלאה אם רצו לקבל התורה.

ואולם כל זה אם היו מקבלים מרצונם ודעתם דאז הוי גירות מעלייתא ושפיר הוי קטן שנולד דמי, משא"כ ע"י כפייה כיון שלא מועיל גירותו מהיכי תיתי דהוי קטן שנולד, וא"ש דמשום הכי לא היה שייך להכריח את אומות העולם לקבל התורה, כי אז לא היו נידונין להיות כגר שנתגייר כקטן שנולד דמי, ובכן לא היה הקב"ה יכול לשרות אצלם כנ"ל, וממילא דלא היה שייך לתת להם את התורה כיון דלא שייך ליתן התורה אלא במקום דאפשר להשרות שכינתו ית"ש, ועל זה אנו מודים ומשבחים אשר בחר בנו מכל העמים, היינו שכפה עלינו ההר וכו' ומכח זה חיי עולם נטע בתוכינו, כי שפיר משרה שכינתו בתוכינו כי מיוחסים אנו.

וזה שאמר הכתוב אלה המצות אשר צוה ה' את משה אל בני ישראל, אל בני ישראל דייקא, ולא עשה כן לכל גוי ומשפטים כל ידעום, אך ע"ז קשה הא תחילה רצה הקב"ה לתת התורה לאומות העולם אלא שלא רצו לקבל התורה, וא"כ מה הרבותא בכך שנתנה לבני ישראל, לזה אמר ומסיים בהר סיני, ר"ל השבח הוא בהר סיני, כמו עם הר סיני, דהיינו שכפה עליהם ההר והכריחם לקבל התורה, מה שלא עשה לשאר אומות, אך הרי בכך יש פתחון פה לאומות העולם שיאמרו כלום כפית עלינו ההר כנ"ל, לזה אמר וידבר ה' וגו'.

ובספר שדי חמד (מערכת ח' כלל נ"ג) הביא דנחלקו קמאי אי ענין חשד הוא מה"ת, והביאו מהא דאיתא במסכת שבת (דף כ"ג.) מנא תימא דחיישינן לחשדא, דתניא אמר ר' שמעון בשביל ד' דברים אמרה תורה להניח פאה בסוף שדיהו וכו' ומפני החשד, והיינו שהעובדים ושבים לא יהא אומרים שלא הניח פאה, הרי דמן התורה חיישינן לחשדא עיי"ש, ובתורת כהנים פרשת קדושים (פ"א-ה) הביא נמי הך ברייתא, וכן היה ר' שמעון אומר בשביל ד' דברים אמרו לא יתן אדם פאה אלא בסוף שדיהו וכו' ומפני מראית העין וכו', כיצד, שלא יהיו העובדים והשבים אומרים ראו היאך קצר איש פלוני את שדהו ולא הניח פאה לעניים וכו' עיי"ש, וכתב הראב"ד וכן כתב הר"ש משאנץ דר' שמעון לשיטתו דס"ל דדרשינן טעמא דקרא ומשו"ה קדריש הני טעמא למצות פאה, ועיין במג"א (סי' רמ"ד סק"ו וסק"ח) דענין חשד ומראית עין שוין זה לזה לענין רבים עיי"ש, ולפי"ז י"ל דזה אי חיישינן לחשדא תליא אי ס"ל דרשינן טעמא דקרא, דאי ס"ל דרשינן טעמא דקרא אז י"ל דלכן אמרה תורה ליתן פאה בסוף שדיהו מפני מראית עין וחשד, משא"כ אי ס"ל לא דרשינן טעמא דקרא אז אמרינן דמה"ת לא חיישינן לחשדא ומראית עין.

ומעתה מובן דלמה הוצרך לשני הטענות, דאם המלאכים יטענו דהתורה שייך להם משום דהם ירדו למצרים להשלים הזמן, דאי"ל דקושי השעבוד השלים הזמן, דזה בא לכפר על חטא דמכירת יוסף, דהצדק הוא עם יוסף דהוא ראוי להיות מלך, דליכא איסור שתי אחיות, ע"כ דס"ל דרשינן טעמא דקרא, ולפי"ז ס"ל דחיישינן למראית העין, ולפי"ז התורה אינו שייכת להמלאכים משום שאכלו בשר בחלב אצל אברהם, ואף שרק נראין כאוכלין, מ"מ איכא סגם בכך משום מראית העין, ואי נימא דלא חיישינן למראית העין, דס"ל לא דרשינן טעמא דקרא, א"כ איכא איסור דשתי אחיות, והצדק הוא עם השבטים, וי"ל דקושי השעבוד השלים הזמן, וא"כ לא היו המלאכים במצרים, ומעתה לא שייך התורה לכם דכלום למצרים ירדתם, ומעתה ממנ"פ אין למלאכים טענה דהתורה שייך להם ודו"ק.

***

איתא במסכת ביצה (דף כ"ה:), תנא משמיה דר' מאיר, מפני מה נתנה תורה לישראל, מפני שהן עזין (ונתנה להם תורה שיעסקו בה והיא מתשת כחם ומכנעת לבם) עיי"ש, ודקדקו המפ' הא דתני לה דייקא משמיה דר"מ.

והנבס"ד, עפימ"ש"כ בספר בתי נפש (פרשת במדבר) לבאר הסמיכות פרשת במדבר לסוף פרשת בחקותי, דלכאורה צ"ב למה הזכיר הכתוב את המקום שנצטוו שם למנות את בני ישראל שהיה במדבר סיני באוהל מועד, ויש לפרש עפי"מ שדקדקו המפ' במטבע הברכה, אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו, הלא אמרו חז"ל במסכת ע"ז (דף ב:), וזרח

מבואר מזה, דאי ס"ל מלאכה שאינה צריך לגופו פטור, שפיר יש לומר דהיה להם דין ב"נ, משא"כ אי ס"ל מלאכה שאצל"ג חייב, אז עכצ"ל דהיה להם דין ישראל.

ובספר ישועות יעקב חאו"ח (סי' שט"ז סק"ו) כתב לבאר פלוגתא ר' יהודה ור' שמעון במלאכה שאינה צריכה לגופה, דאיתא במסכת שבת (דף קל"ה:), אמר רבן שמעון בן גמליאל, כל ששהה שלשים יום באדם אינו נפל, שנאמר ופדויו מבין חדש תפדה, (מדתלי בהכי שמע מינה עכשיו נתברר שהוא בן קיימא ולא קודם לכן), הא לא שיה (שלשים יום) ספיקא הוא, מימהל היכי מהלינן (שום קטן ביום השמיני בשבת דלמא נפל הוא ולא חזי למול ועושה חבורה שלא לשם מצוה), אמר רב אדא בר אהבה, מלין אותו ממה נפשך, אם חי הוא (אם כלו לו חדשיו) שפיר קא מהיל, ואם לאו מחתך בבשר הוא (שחוטא הוא ולא חבורה היא) עיי"ש.

ולכאורה קשה, דהא איתא במסכת שבת (דף ע"ה:), הצד חלזון והפוצעו (דוחקו בידיו שיצא דמו), אינו חייב אלא אחת (משום צידה אבל אפציעה ליכא חיוב), ופר"ך הגמ', וליחייב נמי משום נטילת נשמה, אמר ר' יוחנן, שפצעו מת עיי"ש, מבואר מזה, דאף כשפוצעו מת באופן דאינו חייב משום נטילת נשמה, מכל מקום חייב משום מפרק על הוצאת הדם, וידוע מש"כ הרז"ה במסכת שבת (דף ק"ל:), דהיכי דנצטרך לחלל שבת במכשירין אחר המילה, כגון שאין לו מים חמין לרחיצת המילה אין למולו, והרמב"ן חולק עליו וס"ל דאז ידחה פקוח נפש את השבת, ונראה דדוקא במילה דדוחה שבת, אם כן מותר למולו כעת, ואחר זה יהיה מותר משום סכנה, אבל אי המילה אינו דוחה שבת, כגון בספק נפל, אף שיבוא לכלל חילול אחר כך משום סכנה, מכל מקום אסור לעשות דבר שיבוא לכלל חילול אחר כך, וא"כ קשה מה בכך שהוא מחתך בשר שחוטא, מכל מקום על המציצה חייב משום מפרק תולדה דדש אף בפצעו מת, וכיון שעל כרחך יצטרך למצוץ הדם אחר המילה, אם כן למה ימולו אותו שמא נפל הוא.

ונראה דהיינו טעמא של הסוברים מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליו, משום דקשיא להו איך מהלינן מספיקא שמא נפל הוא ואין צריך מילה, והוא יצטרך לחלל שבת אחר כך במציצת הדם, ומאן דס"ל מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב י"ל, דהנהיג דיןא אי נימא כיון דאחר כך יהיה סכנה ויצטרך לחלל שבת אי דוחה את השבת, נראה דתליא אי שבת הותרה אצל פקוח נפש או דחוויה, דאי נימא דדחוויה שבת אצל פקוח נפש, אז אין לעשות מתחלה דבר שיגרום שיצטרך לחלל שבת משום סכנה, אמנם אי נימא דשבת הותרה אצל פקוח נפש, אם כן מהיכי תיתי לא יעשה מתחלה דבר כזה, כיון דבעת שיגיע לכלל פקוח נפש היתר גמור הוא, וגורם דבר היתר.

והנה הכסף משנה בהל' שבת (פ"ב ה"א) כתב דדין זה אי שבת הותרה אצל פקוח נפש או דחוויה, תלוי בפלוגתא ר' יהודה ור' שמעון במסכת יומא (דף ו:). אי טומאה הותרה בציבור או דחוויה, דר' יהודה ס"ל טומאה הותרה בציבור, ור"ש ס"ל

במדבר סיני באוהל מועד וגו', רצ"ל שדיבר ה' במדבר סיני באהל מועד, רצ"ל שהשכינה היה שורה למטה אצל ישראל באוהל מועד, כי כביכול קשה לו ית"ש לפרוש מהתורה כנ"ל במדרש, ולא היה שייך שישורה שכינתו אלא אצל בני ישראל המיוחסים, ועז"א שאו את ראש כל עדת בני ישראל וגו', ותמצא כי הם מיוחסים, משו"ה שפיר שורה השכינה ביניהם, ועל כן שייך בהם קבלת התורה עכתו"ד עיי"ש.

מבואר מזה, דגבי בני ישראל שפיר היה שייך כפיית ההר על קבלת התורה כיון דלא היו צריכים להתגייר, שהרי האבות כבר יצאו מדין ב"נ להיות נידונים כישראל, אלא שעדיין לא היו מחוייבים במצוות התורה, ובכך הכריחם בהר סיני לקבל התורה להיות מצוים ועושים, וכיון דשורש מחצבתם זרע קודש הם, אפשר להשרות בהם שכינתו דהא היו מיוחסים מאז ומקדם, משא"כ אומות העולם דלא היה אפשר לגיירם בע"כ, א"כ לא היה יתכן שתשרה אצלם השכינה וכנ"ל, אך כ"ז א"ש אי אמרינן דהאבות קודם מתן תורה כבר יצאו מתורת בן נח, אבל אם האבות עדיין לא יצאו מדין ב"נ, א"כ גם בני ישראל היו זקוקים להתגייר, וא"כ לא אהני כפיית ההר עליהם דהרי גירות על ידי כפייה לא מהני מדי, נמצא דממה שכפה עליהם ההר כגייגית מוכרח לומר דהאבות קודם מ"ת נידונו כישראל.

ואיתא במסכת סנהדרין (דף נ"ח:), אמר ריש לקיש עכו"ם ששבת (ממלאכתו יום שלם) חייב מיתה, שנאמר ויום ולילה לא ישבתו (ויריש לא ישבתו ממלאכה דאבני אדם נמי קאי, ולא תימא לא ישבתו אהנך ששת עתים דקרא קאי כלומר לא יבטלו ולא יפסקו מלהיות), ואמר מר אזהרתן זו היא מיתתן עיי"ש, ונודע קושית המפ', הא האבות קיימו כל התורה ושבת ג"כ בכלל, והיאך שמרו השבת הא לא נצטוו עליה ואסור להם לשבות כיון דקודם מ"ת היה להם דין ב"נ עכ"ק.

ובספר חתן סופר שער התפלה (ס"ח), ובספר בית האוצר (מערות א' אות כ'), ובספר טיב לבב (פרשת וישלח) כתבו לתרץ, ד"ל דעשו מלאכה שאצל"ג, דחשיב שפיר מלאכה, אלא דמלאכת מחשבת הוא דלא הוי, ופטורין עליה בשבת מפאת סמיכות פרשת שבת לפרשת המשכן, ובמשכן כתיב מלאכת מחשבת וכדאיתא במסכת חגיגה (דף י:), ועכ"פ לענין מצות הב"נ דכתיב רק יום ולילה לא ישבותו, ולא כתיב שם מלאכת מחשבת, א"כ הא גם מלאכה שאצל"ג שפיר לא הוי שביתה כיון דהוי מלאכה עיי"ש.

אך כ"ז א"ש אי ס"ל מלאכה שאינה צריך לגופו פטור א"כ ממנ"פ אי היה להם דין ישראל לא עשו מלאכה דהא פטורין על מלאכה שאינה צריך לגופו, ואי הוי להם דין ב"נ שפיר נחשב להם למלאכה ולא עברו על יום ולילה לא ישבותו, אבל למ"ד דמלאכה שאינה צריך לגופו חייב, א"כ לא שייך לומר דעשו מלאכה שאינה צריך לגופו, דהלא אי היה להם דין ישראל א"א להם לעשות מלאכה שאינה צריך לגופו דהלא חייבים על מלאכה שאינה צריך לגופו.

דרבא, דאמר רבא כל שתחילתה באונס וסופה ברצון, אפילו היא אומרת הניחו לו שאלמלא נזקק לה היא שוכרתו, מותרת, מאי טעמא יצר אלבשה עיי"ש.

ומעתה התורה הקדושה שמתוקה מדבש ונופת צופים, אחר שאנס אותנו על קבלת התורה הרי אנו מרגישים חשובותה ומתיקותה, שנחמדה מזהב ומפז רב הרי סופו ברצון, וא"כ לאבוה דשמואל דס"ל דתחילתו באונס וסופו ברצון נידון ברצון, א"כ קבלת התורה שסופה ברצון לא הוי כאונס, וליכא מודעא רבה לאורייתא עכ"ד.

ואיתא במסכת ב"מ (דף מ"ב), ההוא גברא דאפקיד זוזי גביה חברה, אותבינהו בצריפא (בית קטן עגול כמין כובע שעושין צידי עופות לארוח) דאורבני (של ערבה היה), איגנוב, אמר רב יוסף, אע"ג דלענין גנבי נטירותא היא (אפילו בלא קבורה שאין גנבים הולכין שם לגנוב שאין ממון מצוי שם), לענין נורא פשיעותא היא, הוה תחילתו בפשיעה (שמא תפול שם דליקה ונמצא פשע שלא בקרן) וסופו באונס (שהרי נגנבו וגניבה לשומר חנם אונס הוא) וחייב, ואיכא דאמרי, אע"ג דלענין נורא פשיעותא היא, לענין גנבי נטירותא היא, ותחלתו בפשיעה וסופו באונס פטור עיי"ש.

ובגליון ישראל סבא (גליון כ"ב) כתב השפע חיים זצ"ל לבאר, דהני תרי לישנא בדין תחילתו בפשיעה וסופו באונס, אי הוי כאונס או כפשיעה, תליא במה שחקרו האחרונים אי בכל דבר אזלינן בתר ההתחלה או בתר סוף, דמאן דס"ל דהוי כפשיעה ס"ל דבכל דבר ההתחלה הוא העיקר, והכל נגרר בתר מעיקרא שהוא הסיבה והגורם לתוצאה, ולכן המעשה שבסוף נגרר אחר ההתחלה, ולכן כיון דתחילתו בפשיעה חייב, ומאן דס"ל דהוי כאונס ס"ל דבתר מעשה דהשתא אזלינן, וכיון דלבסוף הוה אונס פטור, ולפי"ז כתב דהסברא הנ"ל דכיון שהיה צריך לעשות מקודם אף שלבסוף נאנס לא הוי אונס, תליא בפלוגתא הנ"ל אי תחילתו בפשיעה וסופו באונס אי חייב או פטור עיי"ש.

ואיתא במסכת ברכות (דף ל"ד), א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן, כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא לבעלי תשובה, אבל צדיקים גמורים עין לא ראתה אלקים זולתך, ופליגא דר' אבהו, דאמר ר' אבהו, מקום שבעלי תשובה עומדין צדיקים גמורים אינם עומדין, שנאמר שלום שלום לרחוק ולקרוב, לרחוק ברישא והדר ולקרוב, וריו"ח אמר לך מאי רחוק שהיה רחוק מדבר עבירה מעיקרא (שהיה רחוק כל ימיו מן העבירה דהיינו צדיק מעיקרו), ומאי קרוב שהיה קרוב לדבר עבירה מעיקרא ונתרחק ממנו השתא עיי"ש.

ובספר חקל יצחק (ע"ת פרשת תזריע) כתב לבאר סברת המחלוקת אי בעל תשובה עדיף או צדיק מעיקרא עדיף, דאי אזלינן בתר התחלה או צדיק מעיקרא עדיף דהוא היה צדיק מתחילתו, ואי אזלינן בתר סוף ובסוף יש לבעל תשובה יותר עבודה לכפות יצרו ועבודתו חשוב יותר לפני הקב"ה על כן בעל תשובה עדיף עיי"ש.

טומאה דחויא בציבור עיי"ש, ואם כן לר' יהודה דס"ל טומאה הותרה בציבור, וה"ה הותרה שבת אצל פקוח נפש לא קשה מידי מימהל היכי מהלינן, כיון דבעת המילה מותר ממה נפשך, ובעת המציצה יהיה היתר גמור בשביל פקוח נפש, ושפיר י"ל דמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב, אבל לר' שמעון דס"ל טומאה דחויא בציבור, ומעתה ס"ל דשבת דחויא הוא אצל פקוח נפש, וא"כ תקשי מימהל היכי מהלינן, כיון דיצטרך לחלל שבת במציצה, וע"כ לדידיה מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור, ובמציצה הוי מלאכה שאינה צריכה לגופה ואין בזה איסור תורה ושפיר שרי עכ"ד.

ואיתא במסכת יומא (דף ח.), תניא, אחד זה ואחד זה (דיום הכפורים ופרה) מזין עליו כל שבעה מכל חטאות שהיו שם דברי ר' מאיר, ומפרש טעמא דס"ל טומאה דחויא הוא בציבור (ובענין טהרה מעלייתא והזאה בזמנה וכל יומא איכא לספוקי שמא היום יום שלישי לטומאתו בשלשה ראשונים ובשלשה האחרונים כל יומא ויומא איכא לספוקי שמא הוא שביעי) עיי"ש, וא"כ לר' מאיר עכצ"ל דס"ל מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור, דספק נפל איך מהלינן בשבת, הא יצטרך לחלל שבת במציצה, ואין לגרום חילול שבת בפקוח נפש, דאין לומר דפקוח נפש הותרה בשבת, דהא ר' מאיר ס"ל טומאה דחויא בציבור, וא"כ גם פקוח נפש הוא רק דחויא בשבת, ואין שרינן למימהל, וע"כ דר' מאיר ס"ל מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור, וליכא חיובא דמפרק במציצה.

ומעתה מיושב דלר' מאיר לשיטתו דס"ל מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור, ולפי"ז י"ל דס"ל דהיה להם דין בן נח קודם מתן תורה, ועכ"ז כפה על בני ישראל ההר כדי לקבל התורה, ומעתה תקשה אמאי לא עשה כן גם לגויי הארץ, ולכן משני מפני שהן עזין (ונתנה להם תורה שיעסקו בה והיא מתשת כחם ומכנעת להם) ודו"ק.

***

אודך כי עניתני ותהי לי לישועה: ובמדרש אודך כי עניתני בכפיית ההר עלינו, וצ"ב דמה זה ישועה לדוד.

והנבס"ד, דאיתא במסכת שבת (דף פ"ח.), ויתיצבו בתחתית ההר, א"ר אבדימי בר חמא בר חסא, מלמד שכפה הקב"ה עליהם את ההר כנגיגית ואמר להם, אם אתם מקבלים התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם, אמר רב אחא בר יעקב מכאן מודעא רבה לאורייתא (שאם יזמינן לדין למה לא קיימתם מה שקבלתם עליכם יש להם תשובה שקבלוה באונס), אמר רבא אעפ"כ הדר קבלוה בימי אחשורוש (מאהבת חנם שנעשה להם), דכתיב קימו וקבלו היהודים קיימו מה שקבלו כבר עיי"ש.

ובספר שפע חיים (שבוועות דרוש י"ז) כתב, ד"ל דליכא טענת מודעא, דאיתא במסכת כתובות (דף נ"א.), אמר אבוה דשמואל, אשת ישראל שנאנסה אסורה לבעלה, חיישינן שמא תחילתה באונס וסופה ברצון, ואונס דשריא רחמנא היכי משכחת לה, כגון דקאמרי עדים שצווחה מתחילה ועד סוף, ופליגא

ואיתא במס' ע"ז (ד:), א"ר יוחנן משום ר"ש בן יוחאי, לא דוד ראוי לאותו מעשה (דבת שבע), ולא ישראל ראוי לאותו מעשה (העגל), לא דוד ראוי לאותו מעשה דכתיב ולבי חלל בקרבי (יצר הרע חלל בקרבי ואין לו כח לשלוט בקרבי), ולא ישראל ראוי לאותו מעשה דכתיב מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אותי כל הימים (בסיני נאמר אלמא גבורים ואמיצי לבב ביראתם הוי), אלא למה עשו, לומר לך (גזירת מלך היתה ליתן פתחון פה לשבים), שאם חטא יחיד אומרים לו כלך אצל יחיד, ואם חטאו ציבור אומרים להו לכו אצל ציבור.

ובספר תכלת מרגכי להמהרש"ם ((ח"ב למסכת שבת דף שפ"ג:)) כתב, דדוד חטא דס"ל דבעל תשובה עדיף מצדיק עיי"ש.

ומעתה מבואר דברי המדרש, אורך כי ענייני בכפיית ההר עלינו, דלכאורה קשה מה מהני נתינת התורה על ידי כפייה, דהלא איכא טענת מודעא, ועכצ"ל דליכא טענת מודעא, משום דס"ל תחילתו באונס וסופו ברצון נידון כרצון, דאזלינן בתר הסוף, ולפי"ז בעל תשובה עדיף מצדיק, ולפי"ז לא חטאתי, ולכן ויהי לי לישועה ודו"ק

(ב) עוי"ל, לפימש"כ בספר יציב פתגם (פרשת משפטים) עה"פ ויראו את אלקי ישראל וגו', די"ל הטעם דהקב"ה כפה עליהם ההר בעת קבלת התורה, דהלא כתיב בפרשת יתרו (פרשה י"ט-כ) וירד ה' על הר סיני אל ראש ההר וגו', וכתיב בפרשת ברכה (פרשה ל"ג-ב) ה' מסיני בא וגו', וכדי שלא יסתכלו ויהנו מזיו השכינה, כפה עליהם את ההר כדי לכסות מראה עיניהם עכ"ד.

ולכאורה יש להוכיח דמותר להסתכל בשכינה, עפ"מש"כ בספר קול יעקב (פרשת שמות) לפרש המדרש וידום אהרן מה הול"ל וביום השמיני ימול בשר ערלתו, דהנה חטאו של נדב ואביהוא היתה על שהציצו בשכינה, כמש"כ רש"י עה"פ (שמות כ"ד-א) ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו ויחזו את האלוקים וגו' עיי"ש, אך יש להוכיח ממצות מילה דמותר להסתכל בשכינה, שהרי אמרו חז"ל במדרש תנחומא פרשת אמור (ס' י"ז), דלכן אמרה תורה מילה לשמונה, כדי שיעבור עליו שבת ויראה את פני השכינה, וז"ש המדרש במעלת אהרן דשתק כשנעשו נדב ואביהוא על שהציצו בשכינה, דהיה יכול להתרעם ולומר דמהא דכתיב וביום השמיני ימול בשר ערלתו, מטעם כדי שיראה את פני השכינה, מוכח דמותר להסתכל בשכינה, וא"כ למה נעשו, ועכ"ז שתק עכ"ד, מבואר מזה דלכן מלין לשמונה כדי שיראה את פני השכינה, ומוכח דמותר להסתכל בשכינה.

אך איתא במד"ר פרשת תצא (פרשה ו-א), ולמה התינוק נימול לשמנה ימים, שנתן הקב"ה רחמיו עליו להמתין לו עד שיהא בו כחו וכו' עיי"ש, ובספר מאיר עיני חכמים (ח"א ס"ו ס"ז) כתב, דלכאורה נימא דהמצוה יהיה מגין על התינוק, אך כיון דאמרינן שכר מצוה בהאי עלמא ליכא לא אמרינן כן עיי"ש. ואיתא במסכת קידושין (דף ל"ט:), ר' יעקב אומר, אין לך כל מצוה ומצוה שכתובה בתורה שמתן שכרה בצדה שאין

תחיית המתים תלוייה בה (באותו מתן שכר להודיעך שאין מתן שכר אלא לעולם הבא), בכיבוד אב ואם כתיב למען יאריכון ימך ולמען ייטב לך, בשילוח הקן כתיב למען ייטב לך והארכת ימים, הרי שאמר לו אביו עלה לבירה והבא לי גוזלות, ועלה לבירה ושלח את האם ונטל את הבנים, ובחזירתו נפל ומת, היכן טובת ימיו של זה והיכן אריכות ימיו של זה, אלא למען ייטב לך לעולם שכולו טוב, ולמען יאריכון ימך לעולם שכולו ארוך, ורבנן ס"ל (דף מ:). למען ייטב לך בעוה"ז, ולמען יאריכון ימך לעוה"ב עיי"ש.

ובספר המדרש והמעשה (פרשת יתרו) בעמק הלכה (אות ב') כתב, דפליגי אי דברה תורה כלשון בני אדם או לא, דרבנן ס"ל לא דברה תורה כלשון בני אדם, וא"כ ליכא לפרש שניהם על עוה"ב, דתרי קראי על עוה"ב למה לי, וע"כ דלמען ייטב לך בעוה"ז ולמען יאריכון ימך לעוה"ב, וא"כ ע"כ דיש שכר מצוה בהאי עלמא, ור' יעקב ס"ל דדברה תורה כלשון בני אדם, וא"כ י"ל דשניהם קאי על עוה"ב, ושכר מצוה בהאי עלמא ליכא עכ"ד עיי"ש.

ואיתא במסכת ע"ז (דף ד:) א"ר יוחנן משום רשב"י, לא דוד ראוי לאותו מעשה (דבת שבע), ולא ישראל ראוי לאותו מעשה, לא דוד ראוי לאותו מעשה דכתיב ולבי חלל בקרבי (יצר הרע חלל בקרבי ואין לו כח לשלוט בקרבי), ולא ישראל ראוי לאותו מעשה דכתיב מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אותי כל הימים, אלא למה עשו, לומר לך (גזירת מלך היתה ליתן פתחון פה לשבים), שאם חטא יחיד אומרים לו כלך אצל יחיד, ואם חטאו ציבור אומרים להו לכו אצל ציבור, וצריכא, דאי אשמעינן יחיד משום דלא מפרסם חטאיה, אבל ציבור דמפרסם חטאיהו (ואיכא חילול) אימא לא (ליחקבלו), ואי אשמעינן ציבור משום דנפיש זכותיהו, אבל יחיד דלא אלימא זכותיה אימא לא, צריכא עיי"ש.

ובספר מאיר עיני חכמים מהדו"ק (דרוש ד' אות א') הביא מה שהקשו המפ' דלכן אירע כן לדוד המלך שגם ביחיד שחטא אומרים לו כלך אצל יחיד, דלכאורה לענין זה דתשובה מהני ליחיד לא הוצרך לגלגל חטא על ידי דוד, דכבר ידענו מאז ומקדם דתשובת יחיד מהני מראובן שחזר בתשובה על מעשה בלהה, כדאיתא (בבראשית רבה פרשה פ"ד-ט) וישב ראובן אל הבור שלא היה במכירתו לפי שהיה עסוק בשקו ובתעניתו על שבלבל יצועי אביו, א"ל הקב"ה, מעולם לא חטא אדם לפני ועשה תשובה, ואתה פתחת בתשובה תחילה, חייך שבן בנך וכו' עיי"ש, וא"כ כיון דכבר למדנו דמועיל תשובה ליחיד ממעשה ראובן, היאך אמרינן שלא חטא דוד אלא להורות תשובה ליחיד עיי"ש.

אך י"ל דאיתא במסכת שבת (דף נ"ה:), אמר ר' שמואל בר נחמני א"ר יונתן, כל האומר ראובן חטא (במעשה בלהה) אינו אלא טועה, שנאמר (בהאי קרא) ויהיו בני יעקב שנים עשר מלמד שכולן שקולים כאחת (להוציא מלבן שלא תחשדנו), אלא מה אני מקיים וישכב את בלהה פילגש אביו, מלמד שבלבל מצעו של אביו ומעלה עליו הכתוב כאלו שכב עמה עיי"ש.

ובספר פרשת דרכים (דרוש א') כתב, דלשיטות דפילגשים הם בלא קידושין, א"כ בלהה פילגש יעקב אינה אשת יעקב, וקיי"ל במסכת יבמות (דף ק"ז.) נושא אדם אנוסת אביו ומפותת אביו וה"ה פילגש אביו, א"כ לא חטא ראובן כלל עיי"ש.

ורש"י בפרשת חיי עה"פ (פרשה כ"ה-י) הפילגשים כתב, דנשים בכתובה וקידושין ופילגש בקידושין בלא כתובה כדאיתא בסנהדרין (כ"א.) עיי"ש, וכתב בספר מלא הרוצים ערך כתובה (אות י"ב), דדברי רש"י נכונים כמ"ד במסכת כתובות (דף ק"י.) כתובה דאורייתא, אבל למ"ד כתובה מדרבנן, אי אפשר לומר דנשים בכתובה ופילגש בלא כתובה, הא מן התורה ליכא כתובה לנשים, ועכצ"ל דנשים בקידושין ופילגש בלא קידושין עיי"ש.

ובספר סמיכת חכמים (בהקדמה לסיום מסכת כתובות) כתב לבאר במה פליגי אם כתובה מדאורייתא או שהוא רק מדרבנן וז"ל, ואי אמרינן כתובה דרבנן הטעם הוא שלא תהא קלה בעיניו להוציאה ולכן תיקנו כתובה כדאיתא במסכת כתובות (דף י"ג.) אמר רב נחמן אמר שמואל משום ר' שמעון בן אלעזר, חכמים תיקנו לבנות ישראל לבתולה מאתים ולא למנה מנה עיי"ש, ועתה גם אנו נאמר דלטעם הנ"ל דבענייני מיירי העמידו חכמים דבריהם על מאתים דוקא, לפי"מ דקיי"ל מי שיש לו מאתים וזו לא יקח מן הצדקה, והטעם אם יש לו מאתים וזו יצא מכלל עני, מאתים חסר לו דינר הרי זה יטול שהוא עדיין בחזקת עני, ולפיכך תקנו חכמים מאתים שלא תהא קלה בעיניו להוציא, לפי שהתקנה הוא בשביל עניים והעניים אין להם מאתים וזו ולא יוציאה, אבל אם היו מתקנים פחות ממאתים אפשר שהיה נותן כל אשר לו והיה מקבץ עוד כדרכו של עני, אבל בשיש לו מאתים וזו לא שכח התיגרא, ואין להקשות דבשביל דבר מועט כזה לעשיר יחשב שלא יהא תיגרא בביתו, הא לא קשיא, דהא באמת הדין כן, וכל שיעורין של חכמים כך הוא, ארבעים סאה חסר קורטוב פוסל את המקוה וכהנה רבות.

והובא במפ' דדבר זה שכשיש לו מאתים וזו יצא מכלל עני ואינו רשאי ליטול צדקה, ובפחות דינר אחד רשאי ליטול, דבר זה נרמז בתיבת צדקה, וע"ז אסמכוהו רבנן דין זה, כי צדקה בגימטריא מאתים חסר אחד אז רשאי ליטול צדקה, משא"כ כשיש לו מאתים במילואו אינו רשאי ליטול דמטעם זה נקראת צדקה ולא צדק, אלא לרמזו המנין ומספר מאתים חסר חד דוקא.

ועוד טעם אחר מובא במפ' אמאי נקראת צדקה ולא צדק, לפי ששכר הצדקה היא שיתן עוד צדקה לעולם, ולכן הוכפל בקרא כל עניני נתינות צדקה, פתוח תפתח נתן נתן הענק תעניק עשר תעשר וכן כלם, ולכן נקראת צדקה ולא צדק כי צדקה בא"ת ב"ש הוא הקד"צ והוא למפרע עוד הפעם צדקה לומר שאם נתן צדקה פעם אחת שכרו שיתן עוד, וכל זה אם נדרוש נתן נתן וכל התיבות הכפולות להורות ששכר הצדקה הוא צדקה אז גם תיבת צדקה רומז על זה, ואינו מרמז על הגימטריא מאתים חסר חד, אבל למ"ד דלא דרשינן כפילות

בכל התורה רק ס"ל דברה תורה כלשון בני אדם, אין לרמז בתיבת צדקה השכר, דמהיכא תיתי תרמז התורה השכר כאן יותר משאר מצות והלא בכל דוכתא אמרינן שכר מצוה מצוה, ועוד איך ירמזו ענין גדול כזה ברמז בא"ת ב"ש, ואי דרשינן תיבות כפולות ע"כ להכי הוא דאתא דאל"כ מאי דריש בכל הני כפל הנתינות, ונקרא שם צדקה על כך, משא"כ אי לא דרשינן כפולות מוכרחים אנו לומר דשם צדקה מורה על המספר מאתים חסר אחד עכ"ד, מבואר מזה דאי ס"ל דברה תורה כלשון בני אדם אז ס"ל כתובה מדרבנן, ואי ס"ל לא דברה תורה כלשון בני אדם אז כתובה מדאורייתא.

ובכן מובן היטב דברי המדרש, אודך כי עניתני בכפיית ההר עלינו, והטעם דהתורה ניתנה בכפיית ההר כדי שלא יסתכלו בשכינה, ולפי"ז הטעם דמלין לשמונה, כדי שיתחזק כחו, דהמצוה אינו מגינה עליו דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא, וס"ל דברה תורה כלשון בני אדם, וכתובה דרבנן, ולפי"ז ס"ל דנשים בקידושין ופילגש בלא קידושין, א"כ לא חטא ראובן כלל, ומהשתא דראובן לא חטא ולא בא דבר עון תחת ידו כלל, תו אין להוכיח מראובן דמועיל תשובה ליחיד, דהא ראובן לא חטא מעיקרא, ובאשר לכן נתגלגל אותו מעשה לדוד כדי להורות תשובה, ולכן ויהי לי לישועה ודו"ק.

ג) עוי"ל, דאיתא במסכת שבת (דף פ"ח.), ויתיצבו בתחתית ההר, א"ר אבדימי בר חמא בר חסא, מלמד שכפה הקב"ה עליהם את ההר כגיגית ואמר להם, אם אתם מקבלים התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם עיי"ש, והקשה האלגאזי על הך דרשא דכפה עליהן ההר כגיגית בשעת מתן תורה, מהא דאיתא במסכת שבת (שם), ובמסכת עבודה זרה (דף ג.) אמר ריש לקיש, מאי דכתיב ויהי ערב ויהי בוקר יום השישי, ה' יתירה למה לי, מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית ואמר להם, אם ישראל מקבלים התורה אתם מתקיימין, ואם לאו אני מחזיר אתכם לתוהו ובוהו עיי"ש, וכיון דכל בריאת העולם היתה על תנאי שיקבלו ישראל את התורה, א"כ למה הוצרך הקב"ה לכפות ההר על בני ישראל ולתנות עמהם שיקבלו התורה עכ"ק, ותירצו המפ' דדרשות חלוקות הן, ומאן דדרש הא לא דרש הא, עיין בספר חוט המשולש פרשת ברכה (שער המים) עיי"ש.

אמנם מצינו (בבראשית רבה פרשה י"ט-ד') ויהי ערב ויהי בקר יום הששי, א"ר יודן זו שעה יתירה שמוסיפין מחול על הקודש, ובה נגמרה מלאכת העולם, ע"כ כתיב יום הששי עיי"ש, ופירשו המפ' דה"א יתירה לרבות שעה ראשונה, אחרונה ליום ששי ראשונה לשבת עכ"ד, ולפי"ז אי ס"ל דבשעת מתן תורה כפה הקב"ה עליהם את ההר כגיגית, י"ל דס"ל דהא דכתיב ה' יתירה, אתיא לתוס' שבת.

ובספר אור תורה פרשת בראשית (אות ט"ו) כתב להקשות, דלפי מה שכתב הר"ן במסכת ביצה (דף ט"ז. מפ"ה הרי"ף) דאם ספק דאורייתא לקולא סגי לעשות תוספת בין השמשות, דשמא בין השמשות יום, והוי תוספת עיי"ש, א"כ לפימש"כ הפרי

כיון דיש מציאות שיבואו, וא"כ האי סברא גופא שייך ביותר לענין עשה דוחה ל"ת, שכאשר מתכוון לקיים מ"ע ומפני כך נצרך לעבור על הל"ת, א"כ אעפ"י דשוב נאנס ואינו יכול לקיים העשה לא עבר עבירה כיון דבתחלה נתכוון לקיים העשה, דהרי בודאי דבר זה עדיף מהא דפטור מטעם הואיל ואי מיקלעי ליה אורחים חזי ליה.

ונמצא דהך אי בעשה דוחה ל"ת בעינן שיהא בעידנא תליא בפלוגתא אי אמרינן הואיל, דלמ"ד דלא אמרינן הואיל שפיר י"ל דאין עשה דוחה ל"ת אא"כ הו"ל בעידנא, דהרי לדידיה לא סגי בכך שיכול להיות שיהא לצורך, וה"נ דלא סגי בכך שמתכוון לקיים העשה, דאם יארע ולא יקיים העשה עבר על הלאו בחנם, משא"כ מאן דאית ליה הואיל דפטור משום דאפשר שיהא לצורך, א"כ מכש"כ לגבי עשה דוחה ל"ת שכוונתו ורצונו לקיים העשה, בוודאי דגם אם אירע ונאנס דבוודאי פטור, ומהאי טעמא לא בעינן שיהא בעידנא, ומעתה מיושב קושית הפני יהושע, דהרי פירכת הגמ' הוא למ"ד דאמרינן הואיל, דלדידיה פריך דלא לחייב אחרישה כיון דחזי לדם צפור, והיינו משום דכיון דאמרינן הואיל לא בעינן בעידנא, ושפיר שרי לחרוש עבור כיסוי דם צפור אף דלא הוי בעידנא עכ"ד.

וכבר האריכו האחרונים בסברא דהואיל, דלכאורה הסברא צ"ב וכי מפני שיש מקום שיבואו אורחים מותר לו לבשל מיד, ובשו"ת בית יצחק חאו"ח (פי"א אות ד') ביאר בזה, דמאן דאית ליה הואיל טעמיה משום דס"ל דספיקא דאורייתא מה"ת לקולא, ולכן מותר מה"ת לבשל כשיש איזהו צד של ספק היתר, וגם כשכוונתו לחול, היכא דהמעשה מותרת לא אזלינן בתר כוונה, כמו בנתכוון לאכול בשר טלה ועלה בידו בשר חזיר, ובזה פליגי רבה ורב חסדא דר"ח ס"ל דספד"א מה"ת להחמיר עכ"ד.

ואיתא במסכת ע"ז (דף טז:) א"ר יוחנן משום רשב"י, לא דוד ראוי לאותו מעשה (דבת שבע), אלא להורות תשובה וכו', והיינו דר' שמואל בר נחמני א"ר יונתן, מאי דכתיב נאום דוד בן ישי ונאום הגבר הוקם עול, נאום דוד בן ישי שהקים עולה של תשובה עיי"ש.

ולכאורה יש להעיר, דאיתא ביומא (פ"ו:) גדולה תשובה שדוחה את לא תעשה שבתורה עיי"ש, וקיי"ל דלא אמרינן עשה דוחה לא תעשה רק היכא דבעידנא דמיעקר ללאו מקיים העשה, וכאן הרי החטא שאירע לדוד היה קודם, ואח"כ הוא דעבד תשובה, ולאחר זמן רב נתגלה לעין כל דאהני תשובתו כדאיתא בשבת (ל'), דכשבנה שלמה את בית המקדש, ביקש להכניס ארון לבית קדשי הקדשים, דבקו שערים (של בית קדשי הקדשים) זה בזה, אמר שלמה עשרים וארבעה רגנות ולא נענה וכו', אך כשאמר ה' אלקים אל תשב פני משיחך זכרה לחסדי דוד עבדיך מיד נענה, וידעו כל העם וכל ישראל שמחל לו הקב"ה על אותו עון (דבת שבע) עיי"ש, וי"ל דאז למדו ממנו דתשובה מהני, ובכה"ג הרי לא אמרינן עדל"ת.

מגדים דאף לפי שיטת הרשב"א במסכת קידושין (דף ע"ג:) דספק דאורייתא לחומרא, מ"מ ספק עשה לקולא, יקשה מה נפקא מינה בזה הפסוק דמרבי תוספת, דהא לא הוי רק עשה, וספיקא לקולא וסגי בבין השמשות, ואף אי לא נכתב קרא, ג"כ היה בין השמשות אסור, מטעם ספק שבת שהוא בלאו ולחומרא, ובע"כ צ"ל דדרשא זו דתוספת לא יצדק רק לפי דעת הרמב"ם דגם ספק לאו לקולא, והיה מותר בין השמשות, ורק מטעם תוספת אסור בין השמשות, על כן שפיר צריך קרא לתוספת, אבל לפי דעת הרשב"א על כרחך הששי אתיא לדרשא דתנאי התנה עכ"ד.

ואיתא במסכת פסחים (דף מ"ד:), איתמר, האופה מיו"ט לחול (לאחר שאכל וגמר סעודתו דפשיטא לן דלא חזיא ליה מידי האידנא עד אורתא שהוא חול), רב חסדא אמר לוקה רבה אמר אינו לוקה, רב חסדא אמר לוקה (משום לא תעשה כל מלאכה) דלא אמרינן הואיל ומיקלעי ליה אורחים (שיהו צריכין לפת זה היום) חזי ליה, השתא נמי חזי ליה, רבה אמר אינו לוקה אמרינן הואיל וכו', ופריך הגמ' (דף מ"ד:), שלח ליה רב חסדא לרבה ביד רב אחא בר רב הונא, מי אמרינן הואיל, והא תנן יש חורש תלם אחד וחייב עליו משום שמונה לאוין, החורש בשור וחמור והן מוקדשין וכלאים בכרם ושביעית ביו"ט כהן ונזיר אבית הטומאה, ואי אמרינן הואיל, אחרישה (משום לאו דיו"ט) לא ליחייב, הואיל וחזי לכיסוי דם ציפור וכו'.

ובספר פני יהושע עמ"ס ביצה (דף ת.) ד"ה וע"פ הקשה, דמאי פריך הש"ס נימא הואיל וחזי לכיסוי דם צפור, הרי גם אם היה מזדמן לו דם צפור לא שייך עשה דוחה ל"ת כיון דלא הוה בעידנא, וכמבואר במסכת ביצה (דף ת:) דמוקמינן דדוקא היכא דבהדי דכתיש מכסה שייך לומר עשה דוחה ל"ת, דבלא"ה לא הוי בעידנא עיי"ש, וא"כ הכא דאינו ראוי לכסות אלא אחר חרישה לאו בעידנא הוא עכ"ק.

ובספר נטע שורק (פרשת שלח) ד"ה גמרא עוד כתב לתרץ, בהקדם דיש לבאר סברת הדבר דלא אמרינן עשה דוחה ל"ת רק אם בעידנא דקא מיעקר ללאו מקיים העשה, ואי משום דכן הוא בכלאים בציצית ובעי דומיא דהתם דבעידנא דמיעקר ללאו מקיים לעשה, א"כ כמו כן נימא דבעינן נמי שיהא מצוה על גופו וכדומה, ומאיזה סברא דייקא לגבי בעידנא צריך שיהא דומה לכלאים בציצית, אך הדבר נכון, לפימש"כ הרבינו חננאל במסכת שבת (דף ק"ג:) דסברת בעידנא הוא דאל"ה יכול להיות שיעבור על הלאו ואח"כ יאנס ולא יקיים העשה נמצא שעבר בחנם על הלאו, ולכן אמרו חז"ל דדוקא בעידנא דמיעקר ללאו מקיים העשה אז אמרינן עשה דוחה ל"ת עיי"ש.

ומעתה י"ל דאם איתא דאמרינן הואיל, ע"כ דיש לומר דעשה דוחה ל"ת אף היכא דלא הוי בעידנא, דהרי כל עיקר הטעם דבעינן בעידנא הוא דחיישינן שיעבור על הלאו ולא יקיים העשה, וא"כ למ"ד דאמרינן הואיל והיינו דהאופה מיו"ט לחול פטור מטעם הואיל ואי מיקלעי ליה אורחים חזי ליה, רצ"ל דכיון דשמא יבואו אורחים ויהא מותר לבשל בשבילם לכן אף היכא דלא באו אורחים כלל אפ"ה לא עבר על הלאו

קא חזינן דמזקא (שמוקק) ונשכא ובעטא, אלא כדר' ירמיה בן אלעזר, דאמר ר' ירמיה בן אלעזר דו פרצופין ברא הקב"ה באדם הראשון (שני פרצופין בראו תחלה אחד מלפניו ואחד מאחוריו וצלו לשנים ועשה מן האחד חוה) שנאמר אחר וקדם צרתני (לשון צורה דהיינו שני פרצופין) עיי"ש.

וכתב בספר אמרתי אחכמה (דף ל"ז), דזה תליא אי יש אם למקרא או למסורת, דהכתיב הוא בשני יודיין וייצר, משא"כ הקרי הוא בחד יו"ד לחוד, ומעתה למ"ד יש אם למסורת ואיכא ב' יודיין אז יש לדרוש דהוה ב' יצירות ודו פרצופין נבראו, משא"כ למ"ד יש אם למקרא והוה בחד יו"ד אז אמרינן דמצלע נבראת עכ"ד.

ואיתא במסכת שבת (דף נ"ה), אמר ר' שמואל בר נחמני א"ר יונתן, כל האומר ראובן חטא (במעשה בלחה) אינו אלא טועה, שנאמר (בהאי קרא) ויהיו בני יעקב שנים עשר מלמד שכולן שקולים כאחת (להוציא מלבך שלא תחשדנו), אלא מה אני מקיים וישכב את בלחה פילגש אביו, מלמד שבלבל מצעו של אביו ומעלה עליו הכתוב כאלו שכב עמה עיי"ש.

וביאר האלשיך הקדוש (פרשת וישלח פרשה ל"ח כ"א), דרמו הכתוב שלא חטא ראובן אלא בלבל יצועי אביו בלבד, דאמר הכתוב ותמת רחל וגו' ויסע ישראל ויט אהלה מהלאה למגדל עדר, ובמסורה הכתיב אהלה והקרי אהל, כלומר דרמו שהסיע יעקב את עצמו ממקומו העיקרי שהיה עד עתה באהל רחל ויט אהלה של רחל מהלאה למגדל עדר דהיינו לא באהל של לאה שהיא מכונה מגדל עדר צאן ישראל דרוב עדר של ישראל ממנה, אלא שנטע אהלה להלאה ממנה אצל אהלה של בלחה, ובגין כך ויהי בשכונן ישראל בארץ ההוא שעשה מקום שכנו בארץ ההוא אצל בלחה, או אז וילך ראובן וישכב את בלחה וגו' היינו שתבע עלבון אמו ובלבל אותו המקום שהיתה שכינה שוכנת שם, הרי שהכתוב עצמו רמז דראובן תבע עלבון אמו ורק מעלה עליו הכתוב כאילו חטא עיי"ש.

ועפ"י כתב בספר בגדי אהרן (פרשת יתרו), דנמצא לפי"ז דענין חטא ראובן תליא אם אזלינן בתר המקרא או בתר המסורת, דאי יש אם למסורת א"כ דרשינן שפיר דרמו הכתוב במסורה אהלה לומר דלא חטא ראובן אלא שתבע עלבון אמו ובלבל המקום, משא"כ אי אמרינן יש אם למקרא ליכא להוכיח דלא חטא, דמפשטיה דקרא משמע שחטא עיי"ש.

ובזה יבואר המדרש אודך כי עניתני בכפיית ההר, והטעם הוא כדי שלא יסתכלו בשכינה, כדמצינו גבי יצחק שכהו עיניו מפני שהציץ בשכינה, דאי"ל דעיניו כהו מפני שהיו מעשנות לע"ז, דא"כ אמאי לא כהו עיני רבקה ג"כ, ומינה דס"ל דו פרצופין נבראו, ולפי"ז ס"ל יש אם למסורת, ומעתה רמז הכתוב בהא דכתיב אהלה שלא חטא ראובן אלא תבע עלבון אמו, ומהשתא דראובן לא חטא ולא בא דבר עון תחת ידו כלל, תו אין להוכיח מראובן דמועיל תשובה ליחיד, דהא ראובן לא חטא מעיקרא, ובאשר לכן נתגלגל אותו מעשה לדוד כדי להורות תשובה, ולכן ויהי לי לישועה ודו"ק.

[להערות: hoilmoshe@gmail.com](mailto:hoilmoshe@gmail.com)

ומעתה מבואר דברי המדרש, אודך כי עניתני בכפיית ההר עלינו, ולכאורה כיון דכל בריאת העולם היתה על תנאי שיקבלו ישראל את התורה, א"כ למה הוצרך הקב"ה לכפות ההר על בני ישראל ולתנות עממה שיקבלו התורה, ועכצ"ל דלא היתה תנאי וקרא דיום הששי אתיא לתוס' שבת, ומינה דס"ל ספיקא דאורייתא לקולא, ולפי"ז שפיר אמרינן הואיל, ומעתה י"ל דאף היכא דלא הוה בעידנא אמרינן עשה דוחה ל"ת, ומעתה שפיר י"ל דכל אותו מעשה היתה רק כדי להורות תשובה, ולכן ויהי לי לישועה ודו"ק.

ד' עוי"ל, לפימש"כ בספר יציב פתגם (פרשת משפטים) עה"פ ויראו את אלקי ישראל וגו', די"ל הטעם דהקב"ה כפה עליהם ההר בעת קבלת התורה, דהלא כתיב בפרשת יתרו (פרשה י"ט ב) וירד ה' על הר סיני אל ראש ההר וגו', וכתיב בפרשת ברכה (פרשה ל"ג ב) ה' מסיני בא וגו', וכדי שלא יסתכלו ויהנו מזיו השכינה, כפה עליהם את ההר כדי לכסות מראה עיניהם עכ"ד.

ולכאורה יש להוכיח דאסור להסתכל בשכינה, דאיתא (בבראשית רבה פרשה ס"ה ט), ותכהין עיני מראות, מכח אותה הראיה, שבשעה שעקד אע"ה את יצחק בנו על גבי המזבח, תלה עיניו במרום והביט בשכינה וכו' עיי"ש, וכתב היפה תואר, דהזין עיניו ממה שהסתכל בשכינה, ונתחייב מיתה דכתיב כי לא יראני האדם וחי, ונתלו לו עד עת זקנתו שאז כהו עיניו שיחשב כמיתה דסומא חשוב כמת עיי"ש, ולפי"ז מה שכהו עיני יצחק הוא בשביל שהביט בשכינה.

וברש"י פרשת תולדות (פרשה כ"ז א) עה"פ ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו מראות וגו' כתב, בעשנן של אלו, שהיו מעשנות ומקטרות לעבודה זרה עיי"ש, ולפי"ז י"ל דמותר להסתכל בשכינה.

ובדעת זקנים לבעלי התוס' הקשו, דאי נימא דלכן כהו עיני יצחק משום שהיו מעשנות לע"ז, א"כ למה לא כהו גם כן עיני רבקה, וכתבו לתרץ, דאיתא במדרש, משל למקיש כלי עצם בכלי חרס, הכלי חרס משתבר, אבל מקיש כלי עצם בכלי עצם, אינה משתבר זה מזה, כך יצחק נברא מן האדמה לכך הזיקו לו מעשי כלותיו שנבראו מן הצלע, אבל רבקה שנבראת מן העצם כמו כן, לא הזיקו לה מעשי כלותיה עכ"ד.

וכ"ז א"ש אי ס"ל דחווה מצלע נבראת, משא"כ למ"ד דדו פרצופין נבראו, א"כ נבראת האשה מן האדמה כמו האיש, ואי נימא דעיני יצחק כהו משום שמעשנן לע"ז, א"כ היה צריך לכהות עיני רבקה ג"כ, מבואר מזה, דאי ס"ל חווה מצלע נבראת, אז י"ל דעיני יצחק כהו משום שמעשנן לע"ז, משא"כ אי ס"ל דו פרצופין נבראו, אז עכצ"ל דלכן כהו עיני יצחק משום שהציץ בשכינה.

ואיתא במסכת ברכות (דף ס"א), דרש רב נחמן בר רב חסדא, מאי דכתיב וייצר ה' אלקים את האדם בשני יודיין, שני יצרים ברא הקב"ה אחד יצר טוב ואחד יצר רע, מתקיף לה רב נחמן בר רב יצחק, אלא מעתה בהמה דלא כתיב בה וייצר לית ליה יצרא והא